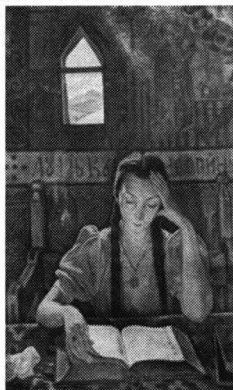


Traian Bîlțiu–Dăncuș și Bluc Nițescu – o familie de artiști

*Prof. Dr. Ioan Opreș
București*

Atunci când o *Enciclopedie* a elitelor din România veacului XX, lucrare de mare trebuință pentru luminarea corectă a istoriei naționale, va fi asumată și editată, numeroase personalități, acum voit umbrite sau obiectiv necunoscute, își vor găsi un loc meritat în recunoașterea lor publică. În rândul acestora, mulți oameni de cultură și artă considerați incorect a aparține „intelectualității minore”, îndeosebi cei din afara cercurilor bucureștene, vor ocupa poziții de frunte. Între cei care neîndoielnic trebuie recuperați și restudiați se găsește și pictorul maramureșan, Traian Bîlțiu-Dăncuș¹.

Despre acesta și femeia care i-a stat alături, la bine și la rău, care l-a influențat și stimulat — este vorba despre Constanța (Bluc Nițescu) — aducem câteva date noi în cele de mai jos.



Lipsa surorii ei mai mari, Paula, trimisă în 1935 în post de funcționară la Legația României de la Ankara, a contat mult pentru Constanța (Bluc) Nițescu. Emancipată, tânără, lucra atunci într-un grup restrâns la Serviciul Interpretariatului din cadrul Directoratului Politic al Ministerului Regal al Afacerilor Străine. Era, de altfel, foarte bine apreciată de diplomații versați ai acelor ani: Pavel Rădulescu, Ghica, Ispasiu... Cum altfel, când pregătirea ei era exemplară, iar

¹ Despre artist vezi recent în lucrările lui Ioan Opreș, *Traian Bîlțiu-Dăncuș, contribuții biografice*, în *Acta Musei Maramorosiensis*, V, 2006, p. 246-259; Idem, *Lideri culturali ardeleni și modernitatea unor concepte de protejare a bunurilor culturale (1940-1945)*, în „*Analele Universității 1 Decembrie 1918*”, Alba Iulia, 2007; Idem, *Vasile Stoica în serviciul României*, Editura Oscar Print, București, 2008.

gusturile culturale chiar elevate, anunțau un talent poetic care ar fi putut-o afirma. Bluc citește mult și se entuziasmează de lectura superioară: când a terminat de citit cartea lui Panait Istrati, *Chira Chiralina* s-a grăbit să-i scrie Paulei că „ (...) e formidabilă. Cuvânt de laudă nu există!”¹. La fel a trăit profund chiar momentul lansării publice la Cartea Românească a romanului *Lorelai* de Ionel Teodoreanu, cumpărându-l (120 lei) dar judecându-l critic și sever pe autor: „*L-am privit cum își comercializa simțirea-i toată și în plus și chipul. Că trebuie să știi: își vindea chipul scos, în cărțile poștale, care hârtie-carton după ce era cumpărată cu 10 lei era dusă de fiecare cumpărător-admirator sau admiratoare în fața autorului unde el trebuia să se supună imediat a pune autograful său pe fotografie*”².

Intrigată de maniera scriitorului, a insistat ca acesta să îi scrie o dedicație specială „cum n-a scris la toată lumea”³. Și a reușit!

Doar în acel an Bluc l-a ascultat pe Ion Marin Sadoveanu vorbind despre eroii lui Shakespeare, *Richard al II-lea* și *Henric al IV-lea* la Teatrul Național și la Fundația Carol, a audiat conferința lui Ion Pillat despre Poezii fanteziști; de asemenea, i-a ascultat pe profesorul Rainer vorbind despre Biologie și pe prof. Gerota despre Medicină. Tânăra n-a scăpat marile spectacole: *Ana Karenina*, *Bal mascat* (cu Dinu Bădescu), *Ruy Blass*. La ultima capodoperă, înaintea spectacolului a vorbit Ion Petrovici despre Victor Hugo, într-un „*teatru plin de lume peste care se revărsa un lux de neînchipuit!*”.

Asemenea gust cultural nu este de altfel o excepție în familia Nițescu dar nici în multe alte familii bucureștene, orașul oferind nenumărate posibilități de instruire și delectare⁴.

Ca orice tânără emancipată Bluc n-a scăpat trendul vremii care însemna nu doar contactul cu creatorii de opinie, dar și cu marile festivități artistice, științifice sau cu autorii unor curente culturale.

Astfel, a fost și la conferința condusă de conf. dr. docent Aurel Voinea, care la 21 decembrie 1935 a vorbit unei săli pline de femei despre ten și îngrijirea rațională a feței! Dar tot în acel sfârșit de an, a asistat entuziastă la concertul simfonic de la Atheneul Român, dirijat

¹ În scrisoarea către Paula Nițescu aflată la Istanbul, Hotel Alp (ex Hotel Royal), Tépé Bachi 36, din 24.VII.1935, în ANIC, fond Vasile Stoica, III / 27, f. 33.

² Cf. scrisoare către Paula Nițescu, idem f.89.

³ Ibidem, f.90.

⁴ În scrisoarea către Paula Nițescu, aflată la Istanbul, Hotel Alp (ex Hotel Royal), Tépé Bachi 36, din 24.VII.1935.

de Nonna Oțescu, cu tenorul Dinu Bădescu, soprana Oranthia Costinescu și pianista italiancă Nella Santa Liquidă¹.

Acel an i-a favorizat lui Bluc și prima ei călătorie la Istanbul unde a petrecut mai bine de două săptămâni, începând din 22 septembrie, la invitația surorii sale, Paula.



Vara lui 1936 a fost una agitată pentru firava funcționară de la Externe, Constanța Nițescu. Agitată și trăind într-un oraș cu oferte culturale greu de refuzat, firea lui Bluc de visătoare a contat mult în a urmări tot ce Bucureștii propuneau elitei. De altfel ea mărturisea că: *„Sunt o preoteasă a dreptății și a adevărului. Și pentru acest motiv sunt o mare și profundă revoluționară”*².

„Revoluționara” tocmai asistase la Sala Dalles la o conferință despre muzica lui Grieg, urmată de o audiție muzicală, preferată de Mircea Eliade. Tânărul filosof era deja în mare vogă, așa că mânată de curiozitate, Bluc a înțeles „cine era acela Mircea Eliade și cum vorbește”; n-a prea fost încântată, mărturisindu-i surorii sale impresiile: *„Cum este? Urât, cu ochelari, un fel de Theo (?) mai înalt ceva, mai prelins la față și cu un ten mai lămâiu. Cum vorbește: răgește, gesticulează ca un epileptic mereu, se căznește să completeze scoțând din piept cu degetele ceea ce nu poate exterioriza din creier – și e foarte înfumurat, umblând după efecte în repetiții și fraze descriptive. Eu care am auzit atâtea conferințe, pot aprecia”*³.

În afara impresiei care vădește o deziluzie, observația de fond asupra gesticii oratorului Eliade nu se abate de la ceea ce unii

¹ Ibidem f.109.

² În scrisoarea, de regulă săptămânală, scrisă sâmbăta către sora sa Paula, aflată la Ankara, datată 25 ianuarie 1936. ANIC, fond V. Stoica, III / 28, f.7v.

³ În scrisoarea din 1 februarie 1936, idem, f.12.

apropiați ai acestuia, Mihai Șora și Emil Cioran, au reținut în alte împrejurări publice universitare¹.

Cu totul altceva înregistrează Bluc la mentorul generației, Nae Ionescu, la a cărei conferință „Unde începe ființa spirituală”, a fost „sala neînchipuit de înspăimântător de plină iar conferențiarul formidabil!”². La fel a fost și în vinerea de 13 martie, când a asistat din nou la o conferință susținută de filosof – „Imperialismul nostru”, la care și ea și frații săi au „rămas fascinați”³.

Cum vedem o tânără foarte „culturală” care i-a scris surorii sale că vizionase la Teatrul Național, la matineu, piesa „Ca înainte, mai bine ca înainte”, iar cu două zile mai devreme „Veste bună” (de Mircea Ștefănescu), în ambele jucând Ventura, iar în ultima Ion Manolescu și Pop Marțian, de mila căruia chiar plânsese!⁴.

La 22 martie seara, a fost la operă, bucurându-se de performanțele lui Dinu Bădescu, Emilia Guțian, Niculescu Basu în „De-aș fi rege”, apreciată a fi fost peste prestația din „Bal mascat”⁵.

Poetă de valoare, insistentă în a scrie⁶, chiar prolifică, Bluc se vedea autoarea a 100 de sonete până în toamna anului 1936! Că pornise să atingă o atare cifră stau mărturie sonetele „Eva”, „Floare de iubire”, „Cleopatra Septimiu Pop”, care erau deja încheiate în mai 1936⁷. Pasionată de arte ca și cealaltă soră, Sinel, actrița care în vara aceluia an era în turneu cu Felicia Frunză și trupa prezentând publicului din mai multe orașe „Licuricii” lui Tudor Mușatescu⁸, Bluc întruchipează o tânără nu doar talentată ci și cultivată, cu un simț remarcabil al limbii și cu un dar vădit de a înțelege subtilitățile limbii române. Nu în zadar lucra în cel mai dinamic departament al Externelor – cel Politic – unde era apreciată de șefii acestuia! Mai era și o soră din cale afară de iubitoare și atașată îndeosebi de Paula, căreia-i scria atât de expresiv la onomastica ei din iunie 1936: „Ochii-ți mari, frumoși, adânc mirați, iertători, senini, dar și triști, în a căror

¹ Vezi în comentariile lui Florin Țurcanu, în *Mircea Eliade prizonierul istoriei*, Humanitas, 2007, p. 267.

² În scrisoarea din 7 martie 1936, idem, f.23-24.

³ Cf. scrisorii din 21 martie 1936, idem, f. 26v.

⁴ Ibidem.

⁵ În scrisoarea din 28 martie 1936, idem, f.30.

⁶ În fondul V. Stoica se regăsesc câteva din sonetele Constanței Nițescu din 1936: Scrisoare, Mângâiere, Martiriul, Dum, Cântec lui Puc, Zădărnicie, vezi în loc. cit., III/ 56, f. 1-5.

⁷ Anexate la scrisoarea din 2 mai 1936, idem, III/ 28, f. 43.

⁸ Conform scrisorii din 25 august 1936, idem, f. 97.

*privire parfum și petale de floare rară, pe acești neasemuiți în măreție ochi, pe acești ochi plini de lacrimi mângâietoare, blândă înșeninare și prietenie caldă și adâncă, eu îi sărut din depărtare de mii de ori, urându-le lor pentru tine, întreaga făptură rară: toate bucuriile unei fericire desăvârșite!”*¹. O atare sensibilitate să fi fost oare mărită și de gingășia fetei, tratată o vreme de un început de tuberculoză sau de afinitatea ei, de gusturi și de temperament, vizibil înclinată spre Paula?

Oricum, sora mai mare va rămâne preferata ei iar sentimentul s-a dovedit reciproc, de vreme ce la ea a apelat în toate împrejurările vitale. Cu Paula s-a sfătuit Bluc și înaintea căsătoriei sale; Paula le-a fost nașă tinerilor căsătoriți, apoi l-a sprijinit pe Traian Bîlțiu-Dăncuș în toate împrejurările și încercările acestuia: pentru Sala Dalles (ca să expună), pentru amânarea stagiului obligatoriu la Străjerie, pentru ocuparea postului de la București. Paula i-a invitat pe tinerii căsătoriți în Turcia, plătindu-le costurile călătoriei; i-a sprijinit apoi să voiajeze în Franța și Cehoslovacia iar în timpul când Traian a fost concentrat a reușit să-l aducă la Sibiu de unde acesta ajungea ușor la Avrigul cumnatului său Vasile Stoica.

Tocmai de aceea Bluc i se confesează Paulei împărțându-i toate bucuriile sau întristările și făcând-o părtaşă la planurile familiei.



Astfel, la 1 septembrie 1936 Bluc era în Maramureș, la Crăcești, în casa părintească a viitorului ei soț, un locușor pe care-l credea „*raiul sau Paradisul pe Pământ*”². Nimeni din marea familie a Nițeștilor – în afara surorii de la Ankara – nu cunoștea locul unde se împlinea o mare pasiune între emancipata funcționară a Externelor și tânărul artist maramureșean.

¹ Cf. scrisorii din 29 iunie 1936, idem, f. 77.

² Cf. scrisorii către Paula, 1 septembrie 1936, idem, f.98.

În anul următor, într-o carte poștală cu imaginea Fontainebleu de la Paris, Bluc mulțumește surorii sale pentru generozitatea ei fabuloasă, nu doar de nașă darnică, dar și ca susținătoare financiară a călătoriei lor de nuntă – voiaj de 3 săptămâni plătit ! – în Franța. Bluc și Traian vizitează în august Parisul, apoi Marsilia, Nisa, trec la Tunis și se reîntorc în Franța și, apoi în Germania, oprindu-se la Nürnberg și la Praga¹. Muzee, expoziții, monumente, locuri istorice, întâlniri cu oameni agreabili, toate vin să confirme împlinirea unui vis atât al cuplului de artiști, cât și al nașei lor, generoasă. Dar toate acestea nu puteau dura o veșnicie, concediul luat de la minister, urmat de unul medical, încheindu-se în 5 noiembrie 1937 iar școala unde Traian era profesor începând la 15 septembrie, obligându-i să revină la viața normală. În septembrie – octombrie artistul a lucrat timp de două zile la 7 fresce și un iconostas, tot atunci terminând și 2 lucrări în ulei². Căsnicia celor doi mergea bine: *„Află că traiul îmi este dulce (altfel nu l-aș putea suporta și aș zbura fără veste din colivie sau cuibușor), soțiorul până în prezent, un ideal bărbățel, dealurile și munții Maramureșului: minunată reverie, aerul ozonat, drumurile pline de mere multe și fructe diferite, oamenii români își cată de treburile și grijile lor, eu trăind retrasă într-o luminoasă aureolă a demnității trufiei mele de om ce-s conștientă de mine. Toate bune aici!”*³.

Greu de imaginat însă șocul schimbării pentru sensibilă poetă și frumoasa funcționară obișnuită cu un mediu diplomatic elevat, de-a dreptul aristocratic. De altfel, ea mărturisește surorii sale Paula: *„Însă un lucru îmi lipsește: nu m-am obișnuit și cred că nu mă voi obișnui niciodată cu gândul că am devenit doamnă de Provincie. Este absurd și o imposibilitate să-mi ceară cineva aceasta, ori să-mi pretindă să simt ca un mic burghez de provincie”*⁴. Chiar de la început bucureșteanca refuză naturalizarea în micul oraș din frumosul Maramureș și se gândește doar la revenirea în capitală. *„Eu cred – scria apăsător – că toată viața mea voi pluti într-un vis ireal care mă va legăna domol și care-mi va șopti că-s o « vilegiaturistă ». Chiar pe viață, dar o vilegiaturistă prin aceste meleaguri atât de încântătoare însă – de bună seamă o vilegiaturistă care va aduce aportul său*

¹ Cf. cărții poștale, Paris, 19 august 1937, idem, f. 102.

² În loc. cit., scrisoare fără dată, f.107.

³ În scrisoare cu antetul Muzeului Maramureșului, fără dată, idem, f. 112–112v.

⁴ Ibidem.

aici”¹. Reamintind călătoria lor la Paris, olteanca bucureștenizată declara că acolo parcă „eram pariziană din moși strămoși”².

Ce și-a propus și cum și-a stimulat Bluc perechea, se știe. Oricum, Traian era „bun, înțelegător, fin (adică-i delicat), calm, entuziast de viață. În cuibușorul căsniciei noastre e soare mult, foarte mult, chiar și atunci când se aciuiește un pui de nor cu vântuleț or ploaie repede, ce trece fără să lase umezeală pe drumuri”³.

Odată stabilită la Sighet, familia Bilțiu-Dăncuș a fost antrenată în obligații și noi legături, timpul celor doi soți îngustându-se. Unde sunt scrisorile din fiecare sâmbătă trimise în Turcia prin curieri, ori prin avion sau vapor? S-au risipit așa de repede cererile de pantofi, șaluri rujuri ori bunătăți orientale adresate Paulei, umbrite pe moment de bucuriile căsniciei la Sighet?

Silită să demisioneze de la Externe, tânăra soție se va lupta de acum pentru a reveni însoțită de tovarășul de viață, în capitală. La acest scop și-a antrenat și soțul.

Recunoscători nașei lor, Traian îi scrie Paulei, scuzând „*tăcerea noastră îndelungată*” pentru prima oară într-o epistolă „în doi uniți, cum suntem și cum ne și scrii”, după mai bine de șase luni de pauză epistolară.

Explicația: „*treburi și griji mici și mari ne-au sâcâit mereu. În octombrie examenul meu de pictură bisericească, lung, plictisitor, obositor și mai ales costisitor, de la care m-am întors singur la Sighet, pentru 4 săptămâni. Abia venită Bluc acasă de la București, la începutul lui decembrie s-a ivit trimiterea mea la Predeal și la cursul de perfecționare de schi pentru străjerie – ceea ce ne-a impus o nouă călătorie la București – unde am petrecut vacanța – fără însă a avea răgazul suficient pentru a-ți putea scrie în tihnă, ca aci, la noi acasă*”⁴. O altă cauză: „*un bilet verde de la armată cu o concentrare de 30 zile (ceea ce mi-a impus o alură de lucru extra-școlar în fața șevaletului) pentru terminarea unor lucrări înainte de plecare*”⁵. Reușind să amâne data concentrării (8 februarie 1938, n.n.) s-a angajat la „*niște icoane ale lui Sfântu Gheorghe, Patronul Străjeriei, pentru un concurs cu premii, la 1 martie – și terminarea lucrărilor mele destinate Salonului Oficial de Primăvară tot la începutul lunii*

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Ibidem, f. 113.

⁴ În loc. cit., fond cit., III / 27, f. 157. Scrisoarea poate fi datată în vara anului 1938, după cutremurul din Anatolia.

⁵ Ibidem.

martie – o compoziție cu subiect țărănesc din Maramureș și portretul pictorului și soției, tot o compoziție”¹.

Onest în a-și evalua capacitățile de acomodare la viața socială, la mecanismele relaționale practicate de elitele tranzacționiste bucureștene, maramureșanul recunoaște: „lipsa mea de experiență în viața practică și timiditatea cu care am scăpat ocazia să [mă] aranjez personal și imediat la început”². Tocmai de aceea deși fusese un absolvent eminent al Academiei de Arte, a ajuns la Sighet! Or, În corectarea „timidității” sale a intervenit soția: „odată cu primăvara, sezonul speranțelor încolțite, *Bluc* și-o repune cu stăruință pe aceea referitoare la transferarea mea la București, măcar ca profesor la Belle Arte, dacă mai mic nu se poate...Nu de altceva – explica artistul – dar cu toată poziția patriarhală și pitorească a Maramureșului prea se simte izolată și îndepărtată de părinți și de familie iar prin deseale noastre călătorii se cheltuiesc averi, cari ar putea avea o altă destinație”³.

Așa că, în demersul său de promovare, la Salonul Oficial din iunie 1939 artistul a expus compoziția *Mulsul măsurii*, pe care Ministerul Cultelor și Artelor i-a premiat-o cu 15.000 lei. A revenit în aprilie 1940, tot în cadrul Salonului primind 40.000 lei în contul lucrării *O stradă din Sighet*.

Oricât ar fi idealizat ținutul natal, îi era și lui Traian greu să nu se simtă izolat, în afara competiției artistice de înalt nivel și a unui mediu cultural elevat. El, desigur lucra de zor ca profesor și custode de muzeu, dar *Bluc*... ea croșeta! Sigur, „mai făcea câte o lectură din *Sf. Scriptură* sau alte cărți grave, comentându-se în doi cu multă competență și gravitate ca niște filosofi avizați, cu barba până la brâu, iar în absența mea, îmi contempla ultimele opere și mă amenința că în curând mă taie și se apucă și ea de pictură dacă cu poezii și romane nu are timp și condițiuni să se ocupe”⁴. Artistul, chiar îi recunoaște soaței sale calitățile: „și sunt convins că ar face o pictură cu multă pricepere și gust pe cât îmi dă dovadă prin observațiile ei de mare justete în materie”⁵.

¹ Ibidem. Importanța scrisorii pentru stilul și cadrul de muncă al artistului ne apare ca deosebită. Acesta se arată a fiind un contemplativ predispus la o manieră mai puțin stresantă.

² Ibidem, f. 161-161 v.

³ Ibidem, f. 161 v.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

La toate constrângerile provinciei se adaugă atmosfera generală și starea de spirit a celor care – în vecinătatea Cehoslovaciei și Ungariei – resimțeau mai mult ca alții amenințările. Tocmai de aceea, Traian Bîlțiu-Dăncuș îi evoca cumnatei și nașei Paula „*grija de pace și război*”, crezând însă ca bun creștin că „*toate sunt la Dumnezeu și de la El le primim toate!*”¹.

Maramureșanul și olteanca bucureștenizată au format un cuplu de artiști aliați la bine și la rău, pasajul de viață de la Sighet reflectând opțiuni și idealuri pe care au căutat să le atingă. Capitala României, i-a atras, se înțelege, oferindu-le însă, fiecăruia, doar o parte din ceea ce își fixaseră ca ținte de viață.

Cei doi își dorm somnul de veci în cimitirul de la Cernica, în apropiere mănăstirea mărturisind, prin personajele sale pictate chiar de Traian Bîlțiu-Dăncuș pe pereții trapezei, o adevărată pagină de biografie. O biografie în care pictorul domină, lăsând parcă să răzbătă la vedere desprinderea de cei de acasă. Acestora le-a lăsat, în schimbul înstrăinării, constituite într-o colecție ce-l definește, dovezile cele mai elocvente asupra universului său țărănesc și a valorilor de care nu s-a putut desprinde niciodată.



¹ Ibidem, f. 162.